

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά
μαθήματα ΠΠ

Εισαγωγή στη Βυζαντινή Φιλολογία

Ενότητα 2: Ιστορικό Πλαίσιο Πρωτοβυζαντινής
Περίοδου - Μάχη ειδωλολατρίας και χριστιανισμού.

Μ. Βασίλειος: Βίος και έργο.

Κιαπίδου Ειρήνη-Σοφία

Τμήμα Φιλολογίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σκοποί ενότητας

- Οι φοιτητές θα έρθουν σε επαφή με την Πρωτοβυζαντινή Περίοδο και θα γνωρίσουν εκ του σύνεγγυς ένα κείμενο του Μ. Βασιλείου.

Περιεχόμενα ενότητας

- Ιστορικό πλαίσιο: Πρωτοβυζαντινή Περίοδος - Μάχη ειδωλολατρίας και χριστιανισμού
- Μέγας Βασιλείος: Βίος και Έργο

Πρωτοβυζαντινή Περίοδος

Ιστορικό πλαίσιο

Ιστορικό πλαίσιο

- Στα τέλη του 3^{ου} αιώνα μ.Χ. η ρωμαϊκή αυτοκρατορία περνούσε μεγάλη οικονομική κρίση. Για να την αντιμετωπίσει ο αυτοκράτορας Διοκλητιανός επέφερε το 293 μ.Χ. μια σημαντική διοικητική μεταρρύθμιση, γνωστή ως «**τετραρχία**».
- Ο Διοκλητιανός ήταν ο αυτοκράτορας του ανατολικού τμήματος με καίσαρα τον Γαλέριο και ο Μαξιμιανός ήταν ο αυτοκράτορας του δυτικού τμήματος με καίσαρα τον Κωνστάντιο.
- Αργότερα αυτοκράτορας στη Δύση ορίζεται ο Κωνστάντιος με καίσαρα τον Σεβήρο και στην Ανατολή ο Γαλέριος με καίσαρα τον Μαξιμίνο.

Κωνσταντίνος Α΄

- Όταν όμως το 306 πεθαίνει ο αύγουστος Κωνσταντίνος, τα στρατεύματά του δεν αναγνωρίζουν ως διάδοχό του τον καίσαρα Σεβήρο, αλλά τον γιο του Κωνσταντίνο.
- **Κωνσταντίνος Α΄ (324-337)**: στροφή ως προς τον πολιτισμό στο ελληνοκεντρικό ανατολικό ήμισυ της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και η αναγνώριση από μέρος του της χριστιανικής θρησκείας ως επίσημης θρησκείας του κράτους.

Ιουλιανός (361-363)

Έχει καταγραφεί ως Παραβάτης, διότι επιτέθηκε στον χριστιανισμό, επιχειρώντας να αναβιώσει τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και την πολυθεϊστική θρησκεία του.

Θεοδόσιος Α΄ (379-395)

Με την άνοδο στο θρόνο επικρατεί πλέον το ορθόδοξο δόγμα και επικυρώνεται με τη Β΄ Σύνοδο της Κωνσταντινούπολης (381). Ο χριστιανισμός είναι η επίσημη θρησκεία του κράτους.

Θεοδόσιος Β΄ (408-450)

- Η βασιλεία του ήταν μακρόχρονη.
- Τότε συντάσσεται ο λεγόμενος **Θεοδοσιανός κώδικας**, ο οποίος οργανώνει όλα τα αυτοκρατορικά διατάγματα από την εποχή του Μ. Κωνσταντίνου.
- Επίσης, ιδρύεται πανεπιστήμιο στην Κωνσταντινούπολη το 425.

Λέων Α' (457-474)

Είναι ο πρώτος αυτοκράτορας που στέφεται από τον πατριάρχη, καθώς όλοι οι προηγούμενοι ακολουθούσαν το ρωμαϊκό έθιμο.

Ζήνων (474-475 και 476-491)

Εξέδωσε στην Κωνσταντινούπολη το λεγόμενο **Ενωτικό**, ένα διάταγμα, το οποίο αποδεχόταν τις αποφάσεις των τριών οικουμενικών συνόδων, αλλά απεύφευγε να χρησιμοποιήσει τις επίμαχες φράσεις περί μίας και δύο φύσεων του Χριστού.

Αναστάσιος Α' (491-518)

- Κατόρθωσε να αναδιοργανώσει τα οικονομικά της αυτοκρατορίας.
- Ήταν οπαδός του μονοφυσιτισμού.

Ανακεφαλαίωση

Οι πρώτοι δύο αιώνες του Βυζαντίου, ο 4ος και ο 5ος, μέχρι και τη βασιλεία του Ιουστινιανού είναι μια μεταβατική περίοδος από τον ελληνορωμαϊκό στον βυζαντινό κόσμο.

ΠΡΩΤΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Η μάχη της εθνικής με τη χριστιανική παιδεία

Ιστορικό πλαίσιο

- Ο χριστιανικός και ειδωλολατρικός κόσμος βρίσκονται ακόμη αντιμέτωποι. Ωστόσο, στην περιοχή της παιδείας το προβάδισμα εξακολουθούν να έχουν οι μεγάλες ρητορικές και φιλοσοφικές σχολές στην Αθήνα και τις πόλεις της ελληνιστικής Ανατολής.
- Οι τελευταίοι εκπρόσωποι της εθνικής πνευματικής ζωής: ο ρήτορας Λιβάνιος, ο αυτοκράτορας Ιουλιανός, ο ποιητής Νόννος ο Πανοπολίτης, οι ιστορικοί Ευάγγριος, Ολυμπιόδωρος και Ζώσιμος και άλλοι.

Ιστορικό πλαίσιο

- Παράλληλα με τους ειδωλολάτρες συγγραφείς έζησαν και έδρασαν τα εξοχότερα πνεύματα στην περιοχή των χριστιανικών γραμμάτων: ο Βασίλειος ο Μέγας, ο Γρηγόριος Ναζιανζηνός, ο Γρηγόριος Νύσσης, ο Ιωάννης Χρυσόστομος, ο Συνέσιος Κυρήνης κ.ά.
- Μέσα στις κρίσιμες διεργασίες του 4^{ου} και 5^{ου} αιώνα κυοφορείται ο τύπος του «βυζαντινού ανθρώπου». Ο λόγιος της μεταβατικής αυτής εποχής, είτε εθνικός είτε χριστιανός, είναι πιο κοντά στον βυζαντινό παρά στον αρχαίο Έλληνα.

Αρχαιοελληνική ≠ Χριστιανική Αντίληψη

- Σύμφωνα με την αρχαιοελληνική αντίληψη, η ζωή είναι «αυτοαξία» και ο φυσικός κόσμος είναι η χαρά της ζωής.
- Ο άνθρωπος καταξιώνεται με τον επίγειο αγώνα του.
- Τέλος, το επίκεντρο και το αιώνιο πρόβλημα της φιλοσοφίας είναι ο άνθρωπος.
- Σε όλα αυτά αντιτίθεται ο χριστιανισμός, για τον οποίο το επίκεντρο του ενδιαφέροντος μετατοπίζεται από τη γη στον ουρανό και η μεταθανάτια ζωή κυριαρχεί στην επίγεια ως ρυθμιστικός παράγοντας.

Βίος και Έργο

Μέγας Βασίλειος

Βιογραφικά

- Υπήρξε πρωτότοκος γιος μιας πολυμελούς (9 ή 10 παιδιά) και ονομαστής οικογένειας της Καππαδοκίας.
- Όλα τα παιδιά της οικογένειας αφοσιώθηκαν στην κατά Χριστόν ζωήν: τρεις έγιναν επίσκοποι και η μία απο τις αδελφές, η Μακρίνα, διακρίθηκε ως αφοσιωμένη μοναχή.
- Πρώτος δάσκαλος του Βασιλείου υπήρξε ο πατέρας του Βασίλειος, που ασκούσε το επάγγελμα του ρητοροδιδασκάλου στην Καισάρεια.
- Σπούδασε στην Καισάρεια, το Βυζάντιο και ολοκλήρωσε τις σπουδές του στην Αθήνα. Εκεί συνάντησε και το φίλο του Γρηγόριο Νανζιαζηνό.
- Το έτος 356 επιστρέφει στην πατρίδα του, βαπτίστηκε χριστιανός υπό την επίδραση της αδελφής του Μακρίνας και αφοσιώθηκε στην επίδραση του χριστιανισμού.

Βιογραφικά

- Επισκέφτηκε μεγάλα μοναστήρια της Παλαιστίνης, της Συρίας, της Αιγύπτου και της Μεσοποταμίας, για να αποκτήσει άμεση βιωματική εμπειρία του μοναχισμού.
- Το έτος 370 προχειρίστηκε επίσκοπος Καισαρείας.
- Αποδείχθηκε πνεύμα ελεύθερο και ανεξάρτητο, καθώς διατήρησε θαρραλέα στάση στις πιέσεις του αρειανίζοντος αυτοκράτορα Ουάλη.
- Το έτος 368 οργανώνει ένα πρότυπο για την εποχή πρωχομομείο.
- Η κλονισμένη υγεία και οι πολυμέτρωποι αγώνες τον οδήγησαν στον θάνατο την 1^η Ιανουαρίου 379.

Εργογραφία

- Το έργο του έχει σωθεί σχεδόν στο σύνολό του και έχει ασκήσει τεράστια επίδραση στη διαμόρφωση της χριστιανικής φιλολογίας.
- Τα έργα του χωρίζονται σε 4 ενότητες:
  - Δογματικά
  - Πρακτικά
  - Ομιλίες
  - Επιστολές

1) Δογματικά

- Περιλαμβάνουν την πολεμική του κατά των αιρετικών και τη στήριξη των δογμάτων της ορθοδοξίας.
- Τα σημαντικότερα είναι: *Περὶ Ἐυνομίου* και *Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*.

2) Πρακτικά

- Περιλαμβάνονται τα εξής: *Άσκητικά και Θεία Λειτουργία.*
- Το θεμελιώδες ασκητικό έργο του περιλαμβάνει δύο επί μέρους συγγραφές με τίτλους: *“Οροι κατὰ πλάτος και “Οροι κατ' έπιτομήν.*

3) Ομιλίες

- Το ομιλητικό του έργο είναι εκτενέστερο και περιλαμβάνει μεγάλη ποικιλία θεμάτων ερμηνευτικών, δογματικών, ηθικών, εγκωμιαστικών κλπ.
- *Εἰς τὴν Ἑξαήμερον, Ψαλμοὶ τοῦ Δαβίδ, Ἑρμηνεία εἰς τὸν Ἡσαΐαν, Πρὸς τοὺς πλουτοῦντας, Κατὰ μεθύοντων κτλ.*

4) Επιστολές

- Σήμερα σώζονται 366 επιστολές, από τις οποίες 40 δεν θεωρούνται γνήσιες.
- Καλύπτουν μια περίοδο περίπου είκοσι ετών (357-378).
- Είναι γραμμένες σε ύφος λαμπρό και με λογοτεχνική χάρη και επιμέλεια.

Εργογραφία

- Ηγετική μορφή της Εκκλησίας, που συνέβαλε αποφασιστικά με το κύρος της διδασχής του στη διαμόρφωση των δογματικών και ηθικών κανόνων της ζωής του χριστιανικού κόσμου.
- Ως συγγραφέας υποχωρεί κάποτε στο πομπώδες και περίτεχνο ασιανικό ύφος αλλά γενικά τηρούσε τους κανόνες της κλασσικής λιτότητας.

**Οι τρεις Ιεράρχες. Γρηγόριος ο Θεολόγος, Βασίλειος ο Μέγας
και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος. Μωσαϊκό του 12^{ου} αι. στην
Capella Palatina του Παλέρμου.**

http://www.apostoliki-diakonia.gr/GR_MAIN/catehism/theologia_zoi/themata.asp?cat=art&main=xrysostomos&file=pics/pics_index.htm

Τέλος Ενότητας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σημείωμα Αναφοράς

Το υλικό της παρουσίασης προέρχεται από τα εγχειρίδια της Βιβλιογραφίας που σας έχει προταθεί, καθώς και από σημειώσεις της διδάσκουσας.

